

Rekreačně-turistická exploatace centrální části Národního parku Šumava

Exploitation of recreational potential in central section of Šumava National Park

Martin Čihář

*Ústav pro životní prostředí, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy,
Benátská 2, CZ-128 01 Praha 2, Česká republika*

Abstract

In the course of three years, studies into the recreation-touristic exploitation of the central part of Šumava National Park (namely areas of Kvilda, Modrava, Srní, Borová Lada and Prášíly) have been performed. Quantitative tourist-visitor rate and motorized visitor structure are presented in the enclosed tables and figures compiled for the winter 1994. The data are ready for comparisons with other selected large-scale protected areas in the Czech Republic. The rationale of similar investigations is discussed with regard to the economic development of these regions. The paper is a contribution to the assessment of the carrying capacity and introduction of improved management systems in the Šumava Mts.

Keywords: tourism and conservation, regional allocation of tourist-visitors, exploitation of touristic tracks, carrying capacity of protected areas

Výsledky

Turismus a rekreace jsou celosvětově pokládány za jeden z klíčových momentů současně územní ochrany přírody a krajiny. Dvojnásob to platí o takzvané zvláštní územní ochraně přírody, zabývající se veškerou agendou, týkající se sítě z běžného obhospodařování vyjmutých ploch (ANONYMUS 1993). V intencích českého zákona č. 144/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, jedná se především o takzvaná území zvláště chráněná.

Turismus a rekreace bývají nahlíženy z mnoha pohledů, mezi nimi lze obvykle sledovat dva základní směry.

První z nich můžeme charakterizovat jako "negativní" a skrývá se za ním soubor veškerých nepříznivých jevů, vyplývajících z extenze a intenzifikace tohoto moderního, perspektivního a výborně prosperujícího hospodářského odvětví. Pro příklady nemusíme daleko. Vzpomeňme nejrůznější přímé i nepřímé zásahy „rekreační sféry“ do přirozeného vývoje neživé i živé přírody na úrovni druhů, společenstev i ekosystémů (od běžné eroze, sešlapu či rušení až po ireverzibilní zásahy do krajiny, jejích struktur a funkcí včetně destrukce tradičních a v převážné většině případů determinujících socioekonomických vzorců – např. ALLAN & al. 1988).

Na druhé straně jsou to právě vhodné formy turismu a rekreace, které představují potenciální zdroje ekonomické stability a prosperity, dávají záruku stálých finančních toků pro „udržitelný rozvoj“ ve zvláště chráněných územích. S vědomím neoddiskutovatelných rizik

je možné tento směr označit jako „pozitivní“. Spoléhat na objemné dotace ze státního rozpočtu nebo na problematický rozvoj autochtonního zemědělství, lesnictví a dalších aktivit by totiž bylo nejen bláhové, v mnoha případech by to dokonce kolidovalo s legislativními i etickými pravidly, platnými pro příslušné kategorie zvláště chráněných území.

Proč se turisticko-rekreační exploataci zabývat právě nyní a proč právě v Národním parku Šumava nebo v ostatních přírodovědně cenných územích ČR? Nabízí se pro to hned několik podstatných argumentů, které naspírají být absolutním výčtem:

(1) Po listopadu 1989 v ČR rychle sílí soukromý sektor a mechanismy trhu. Nelze předpokládat, že by mělo dojít k odlišnému vývoji, nežli v ostatních rozvinutých státech, spíše naopak. Proto otázky rozvoje a modernizace rekreačních kapacit a problematika jejich regulace se na řadě míst již vyskytují v plné míře, v jiných lokalitách k podobné situaci dojde bezpochyby v nejbližších letech. Při jejich nezvládnutí se mohou stát kategorickým limitem, omezujícím samotnou funkceschopnost, smysl a poslání zvláště chráněných území.

(2) V podmínkách České republiky má odborná ochranařská veřejnost tendenci neúměrně preferovat konzervativní, vysoce specializované přírodovědné disciplíny. Paradoxně se tak někdy zavírá do jakéhosi akademického a pramálo akceschopného gheta. Studium rekreace a jejich vlivů na přírodu a krajinu může pomoci překlenout hranice mezi přírodovědnými, technickými a společensko-vědními disciplínami a mezi polohou tzv. základního výzkumu a ryzí aplikace. Bez takového přístupu nelze doufat v konsenzuální řešení ekonomických a environmentálních funkcí jakéhokoli územního celku. To platí pro všechny trvale osídlené oblasti, jakými jsou česká zvláště chráněná území bez výjimky.

(3) Národní park Šumava a jeho centrální partie jsou pro sledování dynamiky turisticko-rekreační expanze vynikající studijní plochou. Jejich potenciál byl uvolněn najednou, před rokem 1990 byly po dobu více než čtyřiceti let pro rekreační využívání „územím, kde jsou lvi“. V diskutabilnější podobě a v poněkud ironičtější rovině to platilo také o zaostalých a infrastrukturou katastrofálně zanedbaných obcích a střediscích, dnes obvykle začleněných do tzv. enkláv národního parku.

(4) Nabízí se tu ojedinělá možnost pro porovnání aktuálních forem, intenzity a dynamiky turismu v podmínkách stabilizovaného a hmotně relativně dobře zajištěného Národního parku Bavorský les a v případě stále krystalizující podoby Národního parku Šumava na české straně pohoří.

V rámci výzkumu vybraných rekreačně-turistických aktivit v několika zájmových oblastech české územní ochrany přírody (jedná se o specifická zvláště chráněná území v hlavním městě a v jeho bezprostředním okolí (např. MATOUSEK 1994) a o některá velkoplošná zvláště chráněná území, např. CHKO Labské pískovce, CHKO Žďárské vrchy, NP Krkonoše) byly charakterizovány prozatím některé navzájem souměřitelné kvantitativní ukazatele z Národního parku Šumava. Soustředil jsem se na dílčí aspekty rozvoje mototuristiky v centru parku (například územní alokace návštěvníků, jejich struktura podle věku a pohlaví, již zmíněná dynamika návštěvnosti v různých časových měřítech). Dále byla kvantifikována bazální data o intenzitě a struktuře využívání některých turistických stezek a cest (opět struktura návštěvníků podle věku a pohlaví, sezónní, týdenní respektive denní dynamiky: typ exploatace, např. pěší turistika, běh pro zdraví, cykloturistika, lyžování).

S pozorováním bylo započato v zimě roku 1994 (viz dále), od té doby byla šesti a sedmi-denní souvislá pozorování opakována dosud třikrát. Sledování byla činěna v identických ročních obdobích, pokaždé na přelomu ledna a února a ve vrcholící letní sezóně (červenec, srpen). Metodicky bylo použito přímých terénních pozorování, při odhadech návštěvnosti turistických stezek pěších, cyklistických nebo lyžařských přesunů. Z prostorového hlediska bylo operováno v oblasti Borové Lady, Kvildska, Modravska, Horskokvildska, v okolí Srní a Prášílska. Ve stadiu zpracování jsou analogická data pro rok 1995 a připravují se pozorování

Tabulka 1 a. – Počty jedoucích motorových vozidel a průměrné počty jejich pasažerů v centrální části NP Šumava.

Table 1 a. – Number of motorcars and average number of passengers in central section of the Šumava NP. (stacionární šetření v Horské Kvildě, sobota 5. 2. 1994, 10.00-12.30)

SPZ vozu	osobní automobily			pasažerů (průměr)			autobusy			pasažerů (průměr)		
	s.Kvilda	s.Zhůří	celk.	s.Kvilda	s.Zhůří	celk.	s.Kvilda	s.Zhůří	celk.	s. Kvilda	s.Zhůří	celk.
Beroun	0	1	1	0.0	1.0	1.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Klatovy	11	1	12	2.6	2.0	2.6	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Litoměřice	1	0	1	4.0	0.0	4.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Most	0	0	0	0.0	0.0	0.0	0	1	1	0.0	38.0	38.0
Písek	1	0	1	2.0	0.0	2.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Plzeň-město	9	0	9	3.3	0.0	3.3	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Plzeň-sever	1	0	1	2.0	0.0	2.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Praha	7	3	10	3.0	2.3	2.8	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Prachatice	3	3	6	1.7	1.0	1.3	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Strakonice	0	1	1	0.0	4.0	4.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
Znojmo	1	1	2	5.0	5.0	5.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
vojsko	1	1	2	1.0	1.0	1.0	0	0	0	0.0	0.0	0.0
zahraničí	4	4	8	2.5	1.8	2.1	0	0	0	0.0	0.0	0.0
celkem	39	15	54	2.8	2.0	2.6	0	1	1	0.0	38.0	38.0

Tabulka 1 b. – Motorizovaní turisté v centrální části NP Šumava.

Table 1 b. – Motorized visitors in central section of the Šumava NP.

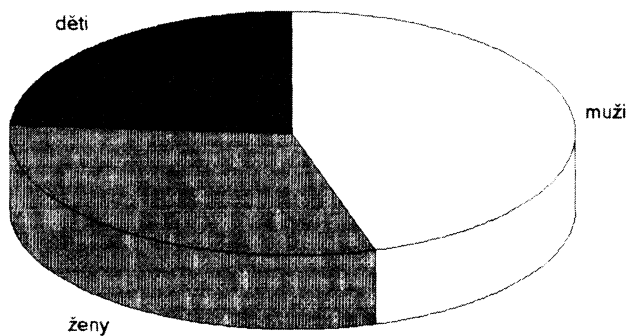
SPZ vozu	osádka vozů (počet lidí)											
	muži			ženy			děti			celkově		
	s.Kvilda	s.Zhůří	celk.	s.Kvilda	s.Zhůří	celk.	s.Kvilda	s.Zhůří	celk.	s. Kvilda	s.Zhůří	celk.
Beroun	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Klatovy	17	1	18	8	1	9	4	0	4	29	2	31
Litoměřice	1	0	1	1	0	1	2	0	2	4	0	4
Písek	1	0	1	1	0	1	0	0	0	2	0	2
Plzeň-město	10	0	10	10	0	10	10	0	10	30	0	30
Plzeň-sever	1	0	1	1	0	1	0	0	0	2	0	2
Praha	7	2	9	7	3	10	7	2	9	21	7	28
Prachatice	3	3	6	2	0	2	0	0	0	5	3	8
Strakonice	0	2	2	0	0	0	0	2	2	0	4	4
Znojmo	1	1	2	2	2	4	2	2	4	5	5	10
vojsko	1	1	2	0	0	0	0	0	0	1	1	2
zahraniční	6	4	10	4	1	5	0	2	2	10	7	17
celkem	48	15	63	36	7	43	25	8	33	109	30	139

Tabulka 2. – Rekreační využívání centrální zóny NP Šumava.

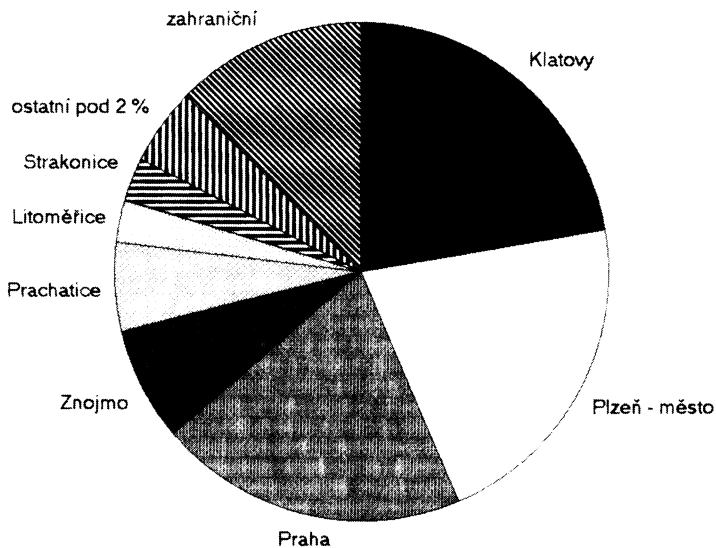
Table 2. – Recreational exploitation of central part of the Šumava NP.
(okolí Horské Kvildy, leden/únor 1994)

datum	den	hodina	transekt	délka km	počet lidí		
					celkem	na 1 km	na km na hod
31.1.1994	pondělí	14.00-16.30	Horská Kvilda - U Tremblů	3.5	33	9.43	
			U Tremblů - Příklad	4	20	5.00	
			Příklad - Zlatá studna	3.5	52	14.86	
			Zlatá Studna - Zhůří	4	8	2.00	
			Zhůří - Horská Kvilda	3	1	0.33	
			celkem	18	114	6.33	2.53
1.2.1994	úterý	14.30-17.00	Horská Kvilda - Antýgl	3.5	9	2.57	
			Antýgl - Modrava	4.5	8	1.78	
			Modrava - Filipova Huť	2.5	0	0.00	
			Filipova Huť - Horská Kvilda	3.5	5	1.43	
			celkem	14	22	1.57	0.63
2.2.1994	středa	16.00-17.50	Horská Kvilda - Zhůří	3	3	1.00	
			Zhůří - Zlatá Studna	4	2	0.50	
			Zlatá Studna - Horská Kvilda	3	9	3.00	
			celkem	10	14	1.40	0.76
3.2.1994	čtvrtek	14.00-16.30	Horská Kvilda - U Tremblů	3.5	50	14.29	
			U Tremblů - Kvilda	1	13	13.00	
			Kvilda - Pod Březí horou	4	30	7.50	
			Pod Březí horou - Filipova Huť	1	4	4.00	
			Filipova Huť - Horská Kvilda	3.5	0	0.00	
			celkem	13	97	7.46	2.98
4.2.1994	pátek	14.00-18.00	Horská Kvilda - Korytko	3.5	11	3.14	
			Korytko - Lovčí skála	2.5	4	1.60	
			Lovčí skála - Černohorská nádrž	2.5	6	2.40	
			Černohorská nádrž - Ptačí nádrž	1	5	5.00	
			Ptačí nádrž - Černá hora	4	6	1.50	
			Černá hora - Filipova Huť	7	0	0.00	
			Filipova Huť - Horská Kvilda	3.5	2	0.57	
			celkem	24	34	1.42	0.35
5.2.1994	sobota	15.00-18.20	Horská Kvilda - U Tremblů	3.5	166	47.43	
			U Tremblů - Kvilda	1	16	16.00	
			Kvilda - Prameny Vltavy	6	26	4.33	
			Prameny Vltavy - Černá Hora	1.5	0	0.00	
			Černá Hora - Filipova Huť	7	0	0.00	
			Filipova Huť - Horská Kvilda	3.3	2	0.57	
			celkem	22.5	210	9.33	2.80
6. týden roku 1994			souhrnně	101.5	491	4.84	1.68

Struktura mototuristů podle věku a pohlaví (stacionární šetření v
Horské Kvildě, sobota 5.2.1994)

Územní alokace projíždějících osobních motorových vozidel
(stacionární šetření v Horské Kvildě, sobota 5.2.1994)

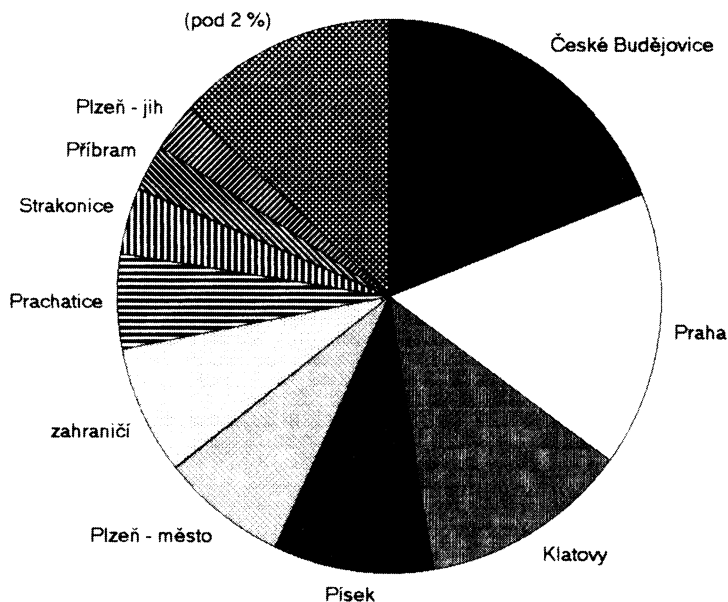
Obr. 1 a. - Struktura mototuristů podle věku a pohlaví.

Fig. 1 a. - Age and sex structure of the motorized visitors.

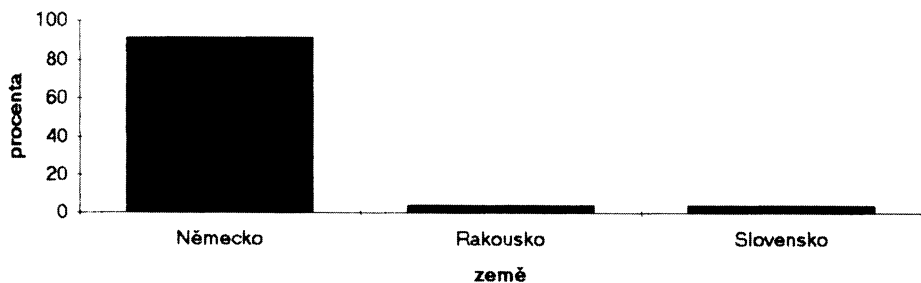
Obr. 1 b. - Územní alokace projíždějících osobních motorových vozidel.

Fig. 1 b. - Geographical allocation of the moving cars.

Územní alokace mototuristů na vybraných parkovištích v centrální části NP Šumava (rok 1994)

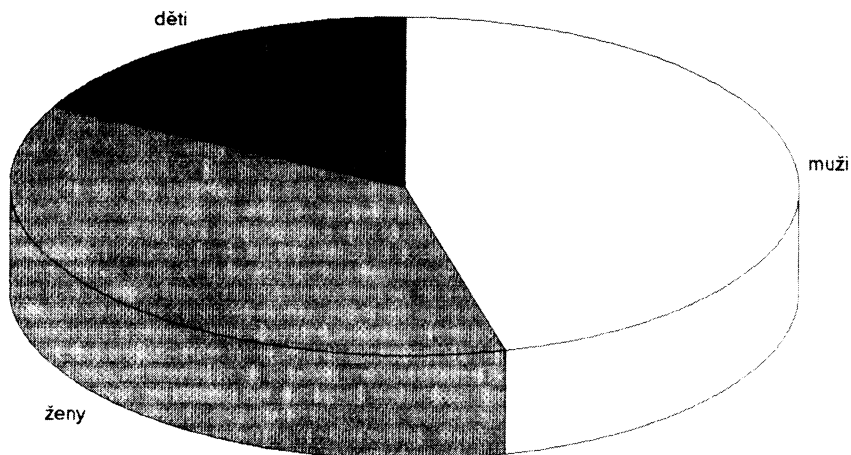

Relativní zastoupení zahraničních mototuristů na vybraných parkovištích (rok 1994)

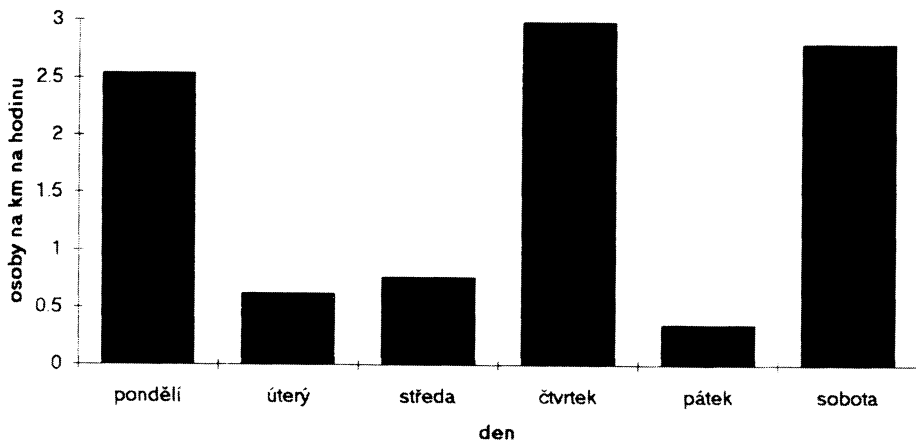

Obr. 2 a. - Územní alokace mototuristů na vybraných parkovištích v centrální části NP Šumava.
 Fig. 2 a. - Geographical allocation of parking motorized visitors in the central section of the Šumava NP.
 Obr. 2 b. - Relativní zastoupení zahraničních mototuristů na vybraných parkovištích.
 Fig. 2 b. - Relative number of parking motorized visitors from abroad.

Struktura turistů na stezkách centrální části NP Šumava podle věku a pohlaví (období: 30.1. až 5.2.1995)

Průměrná návštěvnost turistických cest v centrální oblasti NP Šumava (období: 31.1. až 5.2.1994, odpoledne)

Obr. 3 a. – Struktura turistů na stezkách centrální části NP Šumava podle věku a pohlaví.

Fig. 3 a. – Age and sex structure of the tourist-visitors on the paths and tracks.

Obr. 3 b. – Průměrná návštěvnost turistických cest v centrální oblasti NP Šumava.

Fig. 3 b. – Average quantitative assessment of the rate of attendance on paths and tracks in the central section of Šumava NP.

v roce 1996. Předpokládáme, že dokončený tříletý interval poprvé umožní zhodnotit a interpretovat základní vývojové trendy. V nejbližší době by měly být stávající kvantitativní ukazatele doplněny o nezastupitelné rozborů kvalitativních parametrů. Taková studie se neobejde bez spolupráce několikaletého týmu a příslušného organizačního, metodologického a materiálního zajištění. Získané výsledky mají mít vypovídací hodnotu samy o sobě (tzn. pro rámec šumavského regionu), bezpochyby bude zajímavé jejich srovnání s paralelními sledováními v již zmiňovaných ostatních zvláště chráněných územích ČR a v zahraničí (např. DRDOŠ & KOZOVÁ 1992, MIDRIAK 1993). Po metodické stránce uvažujeme využít terénní šetření, přímé dotazování i písemné dotazníkové akce.

Dále se zaměříme na vybraná průřezová data, týkající se prvního roku experimentu a nejdůležitějších monitorovaných charakteristik. Pro management a správu NP mohou být i takovéto dílčí údaje inspirativní.

Tabulka 1 a obr. 1 a 2 sledují různé aspekty exploatace vytypovaných oblastí NP Šumava motoristy. V tabulce, která je ze statistického hlediska informativní a týká se zimního období roku 1994, byla použita stacionární metodika pozorování v jedné z nejrazovitějších šumavských osad Horská Kvilda (západní okraj obce). Probíhá tudy mimochoodem dopravní tah mezi tzv. šumavskými pláněmi a západočeským vnitrozemím (Sušicko, Klatovsko, Domažlicko, Plzeňsko). Vedle vlastní frekvence dopravy v obou směrech bylo sledováno relativní zastoupení vozidel podle jejich registrace v jednotlivých okresech (část a). Obecně při tom předpokládáme nejtěsnější korelaci mezi okresem registrace a bydlištěm mototuristů. V části b stejné tabulky je zajímavé (a vcelku pochopitelné) dominantní zastoupení okresů Klatovy a Plzeň-město vůči ostatním sledovaným entitám. Uvedenou skutečnost lze dobře porovnat s obr. 3 a, kde byla alokace vozidel hodnocena na vybraných veřejných parkovištích v centru NP Šumava. Zde byl vedle podobně nepřehlédnutelného zastoupení pražských mototuristů zaznamenán daleko vyšší podíl jihočeských okresů (zejména České Budějovice, Písek a Strakonice). Diverzita zjišťovaného spektra alokace byla v případě zmiňovaných parkovišť (obr. 3) větší. Rozhodující podíl mototuristů z SRN v rámci uskutečněných pozorování zahraničních návštěvníků byl jednoznačný a možná až překvapivý (obr. 2 b).

Tabulka 2 a obr. 3 přibližují dílčí aspekty problematiky exploatace turisty využívajících cest a stezek. Pozornost je tu věnována zase zimnímu období roku 1994, konkrétně odpoledním hodinám. V obr. 3 b je nastíněna průměrná týdenní dynamika návštěvníků ve sledovaných úsecích. V tabulce jsou zahrnuty údaje jak absolutní (celkové počty potkávaných turistů v obou směrech), tak i kompatibilnější hodnoty relativní (počty návštěvníků za hodinu, respektive jejich počty za hodinu na kilometrovou vzdálenost).

Z rozboru struktury turistů s ohledem na jejich zastoupení podle pohlaví a věku v případě mototuristů (obr. 1 a) a turistických cest (obr. 3 a) vyplývá relativně dobrá shoda.

Souhrn

V souladu s obecně akceptovanými zkušenostmi z domova i zahraničí a na základě již provedených analýz ukazujeme, že monitorování rekreačně-turistické exploatace bude jedním z úkolů a důležitým zdrojem informací pro správu a řízení Národního parku Šumava. Nelze si bez něho představit racionální management ani akceptovatelný rozvoj obcí, rekreačních středisek a potažmo i celého území národního parku. Základní kvantitativní data je potřeba sledovat s ohledem na dynamiku návštěvnosti a na základě únosné kapacity území tak, aby sloužila k eliminaci zhoršování nebo ničení základních ekologických vazeb a nenahraditelných přírodních hodnot. Se stejným záměrem bude třeba získávat údaje o hlavních potřebách, požadavcích a motivacích návštěvníků národního parku.

Literatura

- ALLAN J. R. & al., 1988: Human impact on mountains. *Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.*
- ANONYMUS, 1994: Parks for life: action for protected areas in Europe. *IUCN, Gland.*
- DRDOS J. & KOZOVÁ M., 1992: O ekologickej únosnosti územia v environmentálnom výskume [On ecological carrying capacity within the environmental research]. *In Zbor. ref. z 10. zjazdu SGS pri SAV, Bratislava, pp. 16–37.*
- MATOUŠEK L., 1994: Krčský les a jeho rekreační využití [Krčský Forest and its recreational use]. *Diplomová práce PŘF UK Praha, nepublikováno.*
- MIDRIAK R., 1993: Ochrana pôdy a krajinnno-ekologická únosnosť územia Národného parku Nízke Tatry [Soil protection and landscape-ecological capacity of the territory of the Nízke Tatry National Park]. *Ochrana prírody 12: 9–53.*
- SHIPP D. & al., 1993: Loving them to death? Sustainable tourism in Europe's Nature and National Parks. *FNNPE, Grafenau.*